

NUMERO 8.

PREMI DE LA ENGLANTINA D'OR.

LO ÚLTIM COMPTE DE URGELL.

«Ó REY Ó RES.»

Tras de un marlet arrauillidas
Del castell de Balaguer,
Cobert lo cor de un vel negre
Y 'ls ulls de plors ab un vel,
Estavan las dos comptesas,
Na Margarida é Isabel,
Mirant lo camp de batalla
Hont lo ardit compte de Urgell
Busca, ó la mort del soldat,
O una corona de rey.

Mès si bè miran y escoltan,
No veuen ni ouhen mès d'ell
Que las revoltas onadas
De aquell mar de combatents,
Y 'l sech colpeijar confús
Dels acers contra 'ls acers,
Qu' es lo que 'l dol y las llágrimas
Óurer ó véure'ls permet.
Mès de improvis s'extremeixen
Del castell los fonaments
Al retró de las bombardas,
Que, com bocas del infern,
Sobre eix camp de carnelatge
Llansan llur encesa veu,
Y com qui retorna en sí
De un confús ensopiment
Al sentir que de improvis
Tremola 'l sol baix sos peus,
Aturdidas las comptesas,
Y en aquell instant crüel,
Recordant la una qu' es mare,
Y recordant Isabel
Que alli son espós guerreiija,
A qui en aquell risch extrem
Mes que lluytant per un ceptre,
Voldria amant á sos peus,
Cauhen de genolls en terra,
Y á la Mare de llur Dèu
Per los que lluytan demanan
Que 'ls ampare ab son mantell,
Y apague l' ira en llurs cors,
Y encengue lo amor en ells.
Mès de prompte Margarida,
Que mes que de mare té
Lo altiu cor de aquella rassa
Engendradora de reys,

Mes que las águilas fera,
Mes forta que 'ls roures vells
Que arrelan llurs nuosas socas
En los pichs dels Pirineus,
Corrent á la barbacana,
Y de peus entre 'ls marlets,
Sens temor als passadors,
Ni als tirs dels enginys certers,
Que s'espuntan ó rebotan
Del castell en las parets,
Busca ab la vista lo compte
Y al veurerlo, ab ronca veu:
«Mon car fill Jaume,» li crida;
«Compte de Urgell, rey ó res!»
No oí 'l de Urgell las paraulas,
Mès á sa mare vegé,
Y en sas miradas llegint
Lo que d' ell vol, estrenyent,
Fins á brollar sanch dels llabis,
Ab nova furia las dents,
Llansant al caball la brida,
Y clavant en ell los fers,
Ahont mes rugeix la batalla
Alli vola de ira cech.
Com brau qu' es, guerreja 'l compte,
Com braus guerreijan los seus.
Las destrals dels muntanyesos
Fetas á tallar los sechs
Y negrenchs cors dels forts roures,
Tallan com llaunas los elms;
No hi ha malla que no rompen
Los passadors dels arquers,
Ni adarga que no abonyeguen
Las massas dels caballers,
Ni cota que no foraden
Las dallas dels somatents.

Per hont los pendons onejan
De Urgell y de Balaguer,
Com s'obre un vol de moixons
Al llansarse 'l falcó en ell,
Així s'obren las rengleras
Dels enemichs del de Urgell.
Y los tochs de las bocinas,
Dels tirs los aguts xiulets,
Y 'ls sechs cruixits dels enginys,
Y 'ls alarits del que vens,
Y los renills dels caballs,
Y l'atronadora veu
De las feixugas bombardas
Llansant, ab cobart acert,
Ensemps que lo espant del tró.
Los estragos del llampech,
Fan de aquell camp de batalla,
Ahont los vé ja 'l lloch estret
Pera morir als nafrats,
Per' renyir als combatents,
Un quadro que sols poguera
Contemparlo un cor de acer
Com lo té la altiva mare,
A qui 'l compte encara veu
Dalt del castell que li crida:
«Mon car fill, ó rey ó res!»
Mès en va es que lluyta 'l compte
De son fat contra 'ls decrets.
Y sentint que 's perde 'n va
Sanch que sols per ell se pert,
Mana tocar las bocinas,
Y dar los pendons al vent,
Y ab són estol mermat de homes,
Mès de venjansa sedent,
Torna en bon orde á guarirse
Tras los murs de Balaguer,

Si no com rey de Aragó,
Al menys com brau caballer.

II.

De un jorn dels postrers de octubre
Era la vesprada ja.
Temps feya era post lo sol,
Si bè adés sos últims raigs
Per lo horisó s'extenian
Com un transparent ventall,
Tras del qual, com grans d' or brillan,
Alguns estels escampats,
Y com pont de foch pintantse
Del Segre en lo llis cristall.
Y en aquella hora tranquila
En que invitan al descans,
O á aixecar lo cor al cel
Las boyras que, com gegants,
Van á fer llit de las serras
En los pichs mes elevats,
Y lo aucell que torna al niu,
Y 'l vent que va á reposar
En lo bosch, dels pins salvatjes
Lo trist udolá' apagant;
Y en que torna á sa cabanya
Lo llaurador del treball,
Hont lo fum que sobre d' ella
Se alsa en joganer plomall,
Lo avisa que allí lo aguardan
Los tranquils goigs de la llar,
De Balaguer, en tal hora,
En un saló del palau,
Així lo compte y sa mare
Están ab gran foch parlant,

Ella en silló d' or sentada,
Ell passejant agitat.

«Qué mes voleu del de Urgell
Que 'l de Urgell no haje fet ja?
No he aixecat al so de guerra
Lo pendó de mon casal,
Y, com net dels Armengols,
En cent combats no he lluytat?
No guardan, senyora, encara
Vostras gonella y brial
Las tacas, que al abrassarvos
Al retornar dels combats,
Hi deixaren de mas armas,
O de mas nafras la sarch?
Quant vostre veu me cridava,
«Fill, rey ó res,» en lo camp
No hi busquí 'l mantell de rey,
O la mortalla del brau?
En mala hora m' engendrareu
Fills de reys, si es que mon fat
Vol que d' hont tants reys eixiren,
Eixís Jaume 'l desdixat!
Si per' conquistar un trono
Bastara tan sols mon bras,
Vos jur' que seriau reyna,
Y que á pesar dels de Casp,
Tindria de Aragó 'l trono,
Ab caps de alarbs blasonats,
No á un rey de rassa de borts,
Sino á un nèt de Pere 'l gran.

«Fa pochjs jorns podia encara
En mon trist estel fiar;
Si 'l buscau vuy en lo cel
Lo buscaréu, mare, en va.
Aná á Fransa per socorros

Mòlts jorns fa lo de Favars,
Mès ni 'ls socorros vingueren,
Ni 'l missatger ha tornat.
Ni un gascó hi ha en Balaguer,
Qu' essent gent que ven son bras,
Sop bras deixá de ser nostre
En quant lo preu los faltá.
Qué val que 'ns sian fabels
Los ja escassos habitants
D' eixa ciutat, que Armengol
Arrancá un jorn als alarbs,
Si no bastan á cubrir
Sos vells murs emmarletats,
Y destrossats ab mes bretxas
Que sagetías hi ha?
Recordauvos, ma senyora,
Que un jorn fins faltá lo pa
En vostra taula, y pensaune
Que si hi falta en lo palau
Dels nobles comptes de Urgell,
Quin pa tindrán llurs vassalls.
Los pahers ne mouhen tractes
Pera entregar la ciutat;
Lo de Antequera prepara
Pera demá un nou assalt.
He d' exigir que 's derrame
Mes sanch de mon poble en va?
Avuy es temps de salvarlo;
Demá ja seria tart!»

«¿Y os diuhen compte de Urgell?
¿Y vos sou fill, exclamá
La comptesa, d' eixa rassa
De áligas, que 'ls pichs mes alts
Del Pirineu engendravan
Per' arranca als mussulmans

Dels qui en la plana fundaren
Los realms palm á palm,
Y ferne de llurs senyeras
Brossa de sos nius comptals?
No, que no engendraren áligas
A tímits coloms jamay,
Y vos de Urgell no 'n teniu
Sino lo nom que 'n portau.
Mòlt, compte, vos dol,—vergonya!—
De vostres vassalls la sanch.
¡Ah! no foreu vuy, En Jaume,
Senyor de tantas ciutats,
Si al guanyarlas vostres avis
No haguessen umplert avans,
Pera escalarlas, llurs fossos
De cossos de llurs vassalls,
Sens contar si pera umplirlos
Eran mòlts ó poch bastants.
Quant en lo mont perseguiu
Al feréstech porch senglar,
Contau acás los mastins
Que despedassar podrá
Avans de cáurer rendit
Dels forts munters en las mans?
Mal cassador de coronas
Sòu vos, si de sanch avar,
No hi tirau per' ferne presa
Quants vassalls Dèu vos ha dat:
Que Dèu vos ha donat, compte;
Que'n bona guerra y lleal
Los lliuraren vostres pares
De las garras dels alarbs,
Y pus ab sanch los compraren
Just es que os paguen ab sanch;
Mès, quant cent villans no valen,
Compte de Urgell, lo que val

La perla de un sol floró
De ma corona comptal.
No acusau á vostr'estel,
Ni al que os engendrá acusau,
Menys que volgau ferli un crim
De que, quant vos engendrá,
Villans pensaments tindria
Pus vos engendrá villá.
Y pus rey no sabeu ser,
Justicia es del cel, no fat,
Que sia res qui val menos
Que'l mes vil de sos vassalls.
Aneu de vostre nebot
Als peus son perdó á implorar,
Que ja'ls trobaréu de llágrimas
De vostra esposa regats,
Y hont podrá plorar com dona
Qui no sab morir com brau.
Aneubi, y quant vos pregunten
Los uixiers, avans d'entrar
En sa tenda, 'l nom que os diu
La mare que os alletá,
No diheu, que compte de Urgell,
Sino Jaume'l desdixat.»—

Y á son fill la altiva dama,
Dant de despreci un esguart,
Ab las tempestats del cor,
Que son feras tempestats,
Perque mes llurs colps sentís,
Lo deixá allí sol lluytant.

III.

¿Per qué ploran, per qué ploran
De Balaguer los pahers,

Y tots los que umplen sa plassa,
Donas, y noyets y vells;
Y fins verteix ruhents llágrimas
De dol lo arriscat jovent
Fet á véurer los estragos
Del combat ab los ulls sechs?
¿Per qué mentres tots sanglotan,
No s'ou ni una sola veu,
Ni una bocina guerrera,
Ni los crits del somatent
Que ab sons de guerra provoquen
Als vehins de Balaguer?
Es que sos murs ha assaltat
Del de Antequera la gent,
Y oneja'l pendó real
Sobre'ls marlets del castell?
Es que temen per la honra
De llurs filletas los vells,
Per llur llibertat los joves,
Y las mares per llurs nens?
No es sino que allá en la plassa,
Per cumplir son sacrament
De no tallarse las barbas
Fins que fos *ó rey ó res*,
En Jaume'l desconortat,
Perdudas ja de ser rey
Las postreras esperansas,
Y res comensant á ser,
Las barbas que li creixeren
Al falagador alé
De tants combats, y que blancas
De llur pols besá lo vent,
Perque no se las deshonren
Del cautiveri los fers,
Acaba de fer tallárselas
Devant tothom pel barber.

Es qu'está ab plors despedintse
De sos vassalls lo de Urgell,
Y del jurament lliurantlos
Que feren tots á una veu,
O de posarlo en lo trono
Que pel naixement y el dret
Li era degut, ó enterrarse
Debaix de llurs murs ab ell.
En va de nou li ofereixen
Llurs acers los cavallers,
Y 'ls ciutadans la sanch tota
Qu'en llurs venas bull ardent,
Y tornar en munt de cendras
Llur ciutat sos fiels pahers,
Avans que fer homenatge
Al rey pels de Caspe elet;
Que'l compte pagant ab llágrimas,
Llágrimas de agrahiment,
Las que per ell plora'l poble,
De tots los seus lo mes fiel,
Y comanantlos ab uys,
Ab uys del cor, sa muller,
Y sa mare, y sas filletas
Que, ¡trist de ell! no veurá mes,
Salta de un bot á caball,
Y sortint de Balaguer,
Se llansa á brida batuda
Cap á la tenda del rey.
Mentres que tras de sí deixa
Los vells murs de son castell,
Ab veu que'ls sanglots ofegan,
Va per sí mateix dihent:
«De Urgell era poch ha compte,
Ara sò menos que res.
De un trono las esperansas
Me afalagavan adés;

Vuy me fa enveja 'l mes pobre
Y vil de mos feudaters. »
Si la sanch del Arquebisbe
De Saragosa, ha fet Dèu
Qu' entelás com rogen núvol
La claror de mon estel,
Bè se han complert pera mi
Del cel los amarchs decrets.
Cumplensejà los dels homes:
Será mon fat mes cruel »
Quánt deya aqueixas paraulas
Arribava al campament.
Quant del caball descavalca
Se troba del rey al peus.
Lo perdó que allí alcansava
No era lo perdó de un rey,
Era de qui venjatiu
Obrava mes que clement.
Lo perdó que allí alcansava
No era lo qui á un noble's deu
Que's diu Urgell, y en sas venas
La sanch de reys córrer sent;
Ans que lograr tal perdó
Valgut li haguera mòlt mes,
Ferse emmortallá ab las pedras
De sos murs de Balaguer.
De las almoynas reals,
Confiscats tots los sèus bens,
Mentres visqué sa familia,
Trista que víurer tingué;
Y á Jaume'l trist, ¡quánt amarch
Son perdó trobar degué!
Li blanqueijaren las barbas
De Xátiva en lo castell,
Que presó fou y sepulcre
Del últim compte de Urgell.